

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ

В статті визначені основні напрямки та етапи розвитку транскордонного співробітництва в Україні. Охарактеризовані особливості розвитку прикордонних зон, визначені конкурентні переваги транскордонних територій. Ключові слова: прикордонна зона, конкурентні переваги.

В статье определены основные направления и этапы развития трансграничного сотрудничества в Украине. Охарактеризованы особенности развития приграничных зон, определены конкурентные преимущества трансграничных территорий. Ключевые слова: пограничная зона, конкурентные преимущества.

The paper identified key areas and stages of development of transborder cooperation in Ukraine. The peculiarities of development of border areas, defined competitive advantages of cross-border territories. Keywords: border zone, competitive advantage.

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку світової економіки чітко просліджується тенденція до охоплення глобалізаційними процесами усіх сфер суспільного життя. Але під впливом світової економічної кризи глобалізаційні тенденції мають позитивні наслідки тільки у межах регіональних угруповань (так звана «глокалізація»). Найбільш ефективно це відбувається на прикордонних територіях, в межах транскордонних об'єднань. Більшість прикордонних територій у країнах Європи є менш розвиненими, ніж центральні, і регіональна політика ЄС спрямована на ліквідацію диспропорцій розвитку регіонів, підвищення життєвого рівня населення. Для України ситуація дещо інша, пов'язана з тим, що лише західні прикордонні території розвивалися зі специфікою периферійності. Нівелювати наявність кордону, використати нові можливості при вирішенні проблем територіального розвитку прикордоння, забезпечити зростання життєвого рівня місцевого населення – це основні цілі розвитку транскордонного співробітництва, які необхідно враховувати у регіональній політиці.

Аналіз останніх досліджень. Проблематиці розвитку транскордонних регіонів присвячено багато робіт вітчизняних вчених, таких як В.І. Піла, О.С. Чмир, О.А. Гарасюк, Т.В. Терещенко, Н.А. Мікула, І.П. Нагорна тощо [4, 5], де досить детально та змістовно розглянуті проблеми транскордонного розвитку регіонів, однак разом з тим цей аспект економічного життя країни знаходиться в процесі постійного розвитку та змін, тому потребує постійної уваги та аналізу.

Викладення основного матеріалу.

В Концепції державної регіональної політики одним із стратегічних напрямків держави було визначено необхідність стимулювання розвитку транскордонних та міжрегіональних економічних зв'язків на основі

виробничої кооперації та інтеграції, створення відповідних промислово-фінансових груп, інших сучасних форм господарювання [3]. Проте для України дані процеси є новими, з недостатньо розвинутими механізмами їх реалізації.

В Законі України «Про транскордонне співробітництво» транскордонне співробітництво визначається як «...спільні дії, спрямовані на встановлення і поглиблення економічних, соціальних, науково-технічних, екологічних, культурних та інших відносин між територіальними громадами, їх представницькими органами, місцевими органами виконавчої влади України та територіальними громадами, відповідними органами влади інших держав у межах компетенції, визначеної їх національним законодавством» [2]. Дане визначення співпадає із поясненням транскордонного співробітництва, наведене в Європейській рамковій конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями [1]. Таким чином, транскордонне співробітництво може відображати співпрацю тільки суміжних територій сусідніх держав, тобто визначальним є наявність кордону між співпрацюючими територіями. Державні прикордонні регіони мають багато переваг, адже такі умови як соціальні, економічні, культурні, політичні, з різних сторін кордону можуть об'єднуватися і створювати прибуток для даних регіонів.

Однією з причин появи прямих прикордонних зв'язків між внутрішньодержавними утвореннями є те, що державам складно самостійно швидко і ефективно вирішувати, особливо в прикордонних регіонах, завдання, які входять до меж їх відповідальності і є необхідною умовою економічного розвитку розділених кордоном територій. Тому прикордонне співробітництво дає змогу вирішувати локальні проблеми на місцях.

На даний час Україна у транскордонному співробітництві базується на досить розвиненому нормативно-правовому підґрунті. До законодавчої бази, що регламентує транскордонні відносини, відносяться як національні нормативно-правові акти, так і низка двосторонніх угод, що регламентують співробітництво між Україною та державами в питаннях режиму кордону, пересування людей, транспортних засобів і товарів через кордони, співробітництва між прикордонними службами. До регламентації транскордонного співробітництва мають пряме відношення також документи, що визначають стратегічні напрями євроінтеграційного курсу України. Аналіз нормативних документів із зазначеного напрямку дозволяє виділити такі основні пріоритети транскордонного співробітництва України: зміцнення конкурентоспроможності регіонів країни; спрощення процесу перетину кордону та створення відповідної інфраструктури; укладання нових транскордонних угод; розвиток мережі консалтингових центрів та центрів підтримки малого та середнього підприємництва в прикордонних регіонах; координація соціально-економічного та екологічного розвитку прикордонних регіонів; гармонізація законодавства України у відзначених сферах з європейським законодавством [2,3].

Виділяють два етапи розвитку транскордонного співробітництва. Перший – це налагодження контактів між органами виконавчої влади та територіальними громадами або властями суміжних держав, у процесі яких вони визначають тотожні проблеми і перспективні напрямки співробітництва. На другому етапі відбуваються встановлення організаційних форм, базових умов, фінансових засад і спільних інтересів суб'єктів і учасників транскордонного співробітництва, які складатимуть основні сфери співпраці[4].

Транскордонне співробітництво здійснюється на основі створення транскордонних регіонів. Транскордонний регіон можна визначити як певну територію, що охоплює прикордонні адміністративно-територіальні одиниці сусідніх держав. Наявність кордону є тим чинником, що визначає транскордонний регіон серед сукупності територіальних регіонів. Функціональні транскордонні регіони створюються, коли певні території уздовж іноземних кордонів, маючи спільні природні ресурси, історію, соціальну і культурну схожість, стають потенційними регіонами для кооперації відповідно до їх здатності створити і підтримувати міжрегіональні зв'язки, переслідуючи спільні інтереси. При оцінці можливостей участі прикордонних регіонів у транскордонному співробітництві враховують також такі фактори: геополітичне розташування, історична, демографічна подібність прикордонних регіонів, близькість економічного розвитку, структурний взаємозв'язок регіональних економік, характер виробничої кооперації та спеціалізації, підприємницька активність суб'єктів господарювання, співставність адміністративно-територіальних устроїв, розвиток прикордонної, транспортної та комунікаційної інфраструктури, відкритість кордонів та лібералізація зовнішніх зв'язків.

Транскордонне співробітництво сприяє вирівнюванню якості життя населення прикордонних територій, мобілізації місцевих ресурсів для підвищення ефективності їх використання. Також транскордонне співробітництво спрямоване на подолання негативних аспектів існування кордонів та наслідків, які виникли на прикордонних територіях через їх розташування на національних межах держав і має на меті покращення умов життя населення. Різноманітність проблем та потенційних можливостей розвитку по обидві сторони кордону призводить до того, що транскордонне співробітництво стає необхідним, бо служить втіленню в життя принципів міжнародного права в чітко визначеному регіональному аспекті.

Поглиблення транскордонного співробітництва відкриває нові можливості для активізації господарської діяльності на периферійних територіях й підвищення їх конкурентоспроможності шляхом мобілізації природно-ресурсного потенціалу сусідніх територій. Таке об'єднання зусиль для вирішення спільних та ідентичних проблем найбільш ефективно здійснюється через реалізацію транскордонних проектів у різних сферах суспільного життя. Також в прикордонних регіонах функціонує спільний ринок різноманітних послуг. Це стосується як транспортних перевезень,

дипломатичних установ та зарубіжних представництв, лікарняних, рекреаційних, туристичних, фінансових, інформаційних та інших послуг.

Важливим видом діяльності в транскордонному регіоні є використання спільних природних ресурсів, а саме, водних та гірських і узгоджене використання лісових та земельних, що зумовлює розвиток співпраці, необхідність отримання досвіду роботи у системі, підвищує ефективність менеджменту територій.

Іншими напрямками співробітництва є використання транскордонного регіону як спільного ринку праці, спільного інформаційного, інноваційного та навчального простору, використання спільних природних ресурсів, що зумовлює розвиток співпраці, необхідність отримання досвіду роботи у системі, підвищує ефективність менеджменту територій.

Узагальнюючи вищезазначені напрями конкурентоспроможності, можна виділити основні конкурентні переваги транскордонних територій:

- об'єднання ресурсних потенціалів, в першу чергу трудових, рекреаційних ресурсів та соціальної інфраструктури;
- значне зростання експортно-імпортних операцій регіонів із регіонами сусідніх країн;
- створення спільних підприємств, що дають змогу активізувати інвестиційну діяльність та використовувати більш передові технології;
- зростання інноваційного потенціалу транскордонного регіону, в результаті збільшення кількості науково-технічних розробок;
- міжрегіональне і міжнародне співробітництво в сфері інтелектуальної власності, співробітництво в галузі освіти та науки.

Таким чином, роль транскордонного співробітництва в регіональному розвитку полягає у його можливості мобілізувати та ефективно використовувати існуючий потенціал прикордонних регіонів, а також оптимально поєднувати можливості та ресурси територій двох чи більше країн, з метою розв'язання спільних проблем та вирішення спільних завдань.

В залежності від транскордонних структур, транскордонне співробітництво може відбуватися в рамках постійних та програмних структур. Найбільш поширеною формою транскордонного співробітництва є еврорегіон.

Єврорегіони – це одна з організаційних форм транскордонних відносин, де у межах своєї компетенції та за згодою центральних державних органів – на базі спеціальних розширених повноважень на міжнародне співробітництво – місцеві органи влади прикордонних областей мають можливість розробляти спеціальні комплексні програми економічної, культурної та гуманітарної взаємодії, реалізувати конкретні транскордонні економічні проекти, вирішувати проблеми зайнятості, інфраструктури, екології [5].

Одним із засобів активізації зовнішньоекономічної діяльності є створення вільних економічних зон. Створення вільних економічних зон на прикордонних територіях характеризується зростанням виробничої та

соціальної інфраструктури, стимулює розвиток виробництва та соціальної сфери у регіоні, дозволяє отримувати більші прибутки від експортно-імпортного руху товарів, отримувати нові технології та механізми управління, забезпечує відповідну підготовку кадрів та створення нових робочих місць, стимулює науково-технічний розвиток, забезпечує вивільнення коштів на покращення екологічної ситуації в цих регіонах. Максимальні позитивні результати діяльності вільних економічних зон при мінімумі витрат забезпечуються створенням зовнішньоторговельних зон різної спеціалізації. Особливо ефективним, враховуючи наявні трудові ресурси, їх кваліфікацію та спеціалізацію, розвинуту транспортну інфраструктуру, є формування в західних прикордонних областях промислово-торгівельних та експортно-промислових зон [4].

Однією із організаційних форм транскордонного співробітництва також може бути кластер. Адже саме кластери є найбільш ефективною формою економічного розвитку. Вони дозволяють враховувати взаємозв'язки та взаємозалежності між підприємствами регіонів сусідніх країн, забезпечувати високий рівень їх конкурентоспроможності за рахунок координації та ефекту взаємопроникнення. Ефективність кластерів при зниженні рівня територіальної асиметрії базується на основній причині її виникнення, тобто різному рівні економічного розвитку на різних територіях. Кластери дозволяють знизити затрати, підвищити рівень конкурентоспроможності і як наслідок забезпечується економічний розвиток регіону.

Співпраця в межах національних транскордонних програм ведеться також в рамках діяльності міжнародних організацій – Асамблеї європейських регіонів (Одеська, Львівська, Донецька області), Конгресу Регіональних та Місцевих влад Європи, Ради керівників прикордонних областей України, Росії та Білорусії (Чернігівська, Харківська, Сумська, Полтавська, Донецька та Луганська області), Асоціації соціально-економічного співробітництва республік, країв і областей Північного Кавказу (Донецька, Луганська) та Асамблеї європейських прикордонних регіонів («Карпатський євро регіон» та єврорегіони «Буг» і «Дніпро»), а також Робочої співдружності придунайських країн (Одеська область). Наслідком такої співпраці є створення спільних підприємств, проведення спільних виставок, ярмарків, культурно-освітніх заходів, розбудовується прикордонна та транспортна інфраструктури, є спроби вирішення екологічних проблем, забезпечений постійний обмін студентами та професорсько-викладацьким персоналом, реалізуються спільні наукові дослідження та розробки, проводяться конференції, форуми тощо.

За національним законодавством, в Україні виділено три основні форми здійснення транскордонного співробітництва: (1) в межах створеного єврорегіону; (2) шляхом укладення угод про транскордонне співробітництво в окремих сферах; (3) шляхом встановлення та розвитку взаємовигідних контактів між суб'єктами транскордонного співробітництва.

Сучасний розвиток транскордонного співробітництва України обумовлений низкою об'єктивних чинників, які вже впливають на розвиток прикордонних регіонів України чи визначатимуть його майбутнє у короткостроковій та середньостроковій перспективах, насамперед:

- зовнішньополітичною стратегією зближення України з ЄС, яка розглядає транскордонне співробітництво як один з інструментів європейської інтеграції країни. Про це свідчить зміст Стратегії та Національної програми інтеграції України до ЄС, які визначають транскордонне та міжрегіональне співробітництво місцевих органів влади одним із шляхів європейської інтеграції держави;

- включення транскордонного співробітництва у перелік пріоритетів Концепції державної регіональної політики;

- формуванням нових відносин між ЄС та Україною, а, отже, і набуттям західними прикордонними регіонами України статусу «зовнішнього регіону» ЄС;

- можливістю скористатися досвідом транскордонної співпраці західних регіонів Угорщини і Польщі, які в другій половині 1990-х років виконували функцію «зовнішніх регіонів» Європейського Союзу і отримали доступ до нових форм допомоги ЄС [3].

Загальною метою транскордонного співробітництва є забезпечення якісних умов проживання населення з обох боків кордону, нівелювання наявності останнього. Ця ціль повинна бути конкретизована на кожному етапі розвитку, з урахуванням тієї ролі, яку відіграє транскордонне співробітництво у житті народів.

Таким чином, на поліпшення зовнішньоекономічної діяльності України у межах регіональної політики може суттєво вплинути якість та географія транскордонного співробітництва. Але при створенні розглянутих нових єврорегіонів за участю України потрібно врахувати досвід вже існуючих транскордонних об'єднань та зважати на проблеми, що виникають при діяльності таких утворень. Це дасть змогу ефективніше використати потенціал єврорегіонів та забезпечити поглиблення зв'язків між країнами-сусідами.

Список використаної літератури

1. Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями (21 травня 1980 р., м. Мадрид). Текст українською мовою. - Рада Європи. - 35 с.

2. Закон України "Про транскордонне співробітництво" від 24 червня 2004 р. № 1861-IV // Голос України. - 2004. - № 134. - С.7.

3. Про концепцію державної регіональної політики: Указ Президента України від 25 травня 2001 року. № 341 / 2001 // Офіційний вісник України. - 2001. - № 22. - С. 20-28.

4. Нагорна І. Транскордонне співробітництво як напрямок євроінтеграційних процесів в Україні [Текст] / І. Нагорна // Теоретичні та прикладні питання державотворення. - К., 2007. - Вип. 2. - С. 6-10.

5. Сучасна регіональна політика і транскордонне співробітництво [Текст] / В.І. Пила, О.С. Чмир, О.А. Гарасюк, Т.В. Терещенко. - Хмельницький: Видавництво ХУУП, 2006. - 412с.